

MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE

Hoewel maatschappelijke participatie steeds meer op de voorgrond staat in de huidige opvatting over mensen met een beperking, blijkt dit niet zo evident om te vertalen naar de situatie van mensen met ernstige meervoudige beperkingen.

Vroeger was er bij deze doelgroep duidelijk sprake van segregatie, wat exclusie en isolatie met zich meebracht. Vanuit de nadruk op het medisch model werden vooral de medische en verzorgende aspecten bij de opvang voor deze doelgroep benadrukt, wat gebeurde in settings buiten de maatschappij. Met de komst van het burgerschapsparadigma en de inclusiebeweging werd deze sociale uitsluiting echter aangeklaagd, omdat ook mensen met ernstige meervoudige beperking als volwaardige burger deel moesten kunnen uitmaken van de maatschappij. Ook zij hebben recht op onderwijs, wonen en vrije tijd binnen de samenleving.

Dit vertaalde zich bijvoorbeeld in het toegankelijk maken van de samenleving, letterlijk gezien. Openbare gebouwen en diensten moeten bijvoorbeeld ook gebruikt kunnen worden door mensen in een rolstoel. Steeds meer wordt aandacht gegeven aan deze architecturale eisen.

Daarnaast wordt nu ook nagedacht over onderwijs voor deze doelgroep. Vanuit de rechten van het kind wordt onderwijs immers als een basisrecht beschouwd, hoe ernstig de beperkingen van het kind in kwestie ook zijn.

Ook wordt afgestapt van gesegregeerde woonvormen. Steeds meer is er sprake van kleinschalige woonvormen binnen de samenleving, ook voor deze doelgroep. Op deze vlakken wordt maatschappelijke participatie steeds meer mogelijk gemaakt.

Vanwege hun beperkte communicatiemogelijkheden kunnen mensen met ernstige meervoudige beperkingen ook moeilijk voor zichzelf opkomen. Om hun belangen en interesses te verdedigen zijn zij dus (opnieuw) afhankelijk van andere mensen, veelal familieleden. Ook hier zien we geleidelijk meer georganiseerde initiatieven, waarbij geijverd wordt voor de rechten van deze groep mensen.

Momenteel wordt deze doelgroep voornamelijk opgevangen in gedecentraliseerde settings en speciale scholen. Toch wordt de vraag gesteld of inclusie niet verder moet gaan dan deze voorzieningen die in zekere zin nog steeds gesegegreerd zijn. Het gevaar bestaat ook dat mensen met een ernstige meervoudige beperking gedumpt worden in de maatschappij, maar er daarom nog geen deel van uitmaken. Is er niet eerder sprake van een halfslachtige inclusie voor deze doelgroep? Of is volledige inclusie een mythe wanneer we te maken hebben met deze doelgroep?

Wanneer we bijvoorbeeld ingaan op de onderwijssettings, hoort men vaak het argument dat gespecialiseerde scholen meer geschikt zijn om met de complexiteit van de hulpvragen van deze kinderen om te gaan. Uit onderzoek blijkt echter dat gespecialiseerde scholen niet noodzakelijk meer kwaliteitsvol onderwijs bieden. Inclusie in het gewoon onderwijs blijkt tevens meer positieve effecten te sorteren op vlak van sociale ontwikkeling, voor zowel de kinderen met als zonder ernstige meervoudige beperkingen.

Ook binnen de woonvoorzieningen kan nog veel meer sprake zijn van de inclusiegedachte. In alledaagse situaties zoals kledij kiezen of maaltijden invullen moet veel meer keuzemogelijkheid ingebouwd worden en kan de controle van de cliënt zelf verhoogd worden. Zelfs bij het spelen van spelletjes moet niet altijd uitgegaan worden van een welwillende houding van de cliënt en moet er extra aandacht gaan naar de interpretatie van communicatieve reacties.

Toch wordt gesteld dat spontane inclusie een mythe blijft voor deze doelgroep, vanwege de drempel die onder andere door de communicatieproblemen wordt gecreëerd. Inclusie bij mensen met een ernstige meervoudige beperking blijft een 'manufactured inclusion', omdat ondersteuning van belangrijke anderen een noodzakelijke voorwaarde is.

Zonder twijfel zijn reeds goede stappen gezet in de richting van maatschappelijke participatie voor mensen met een ernstige meervoudige beperkingen. Over hoe deze inclusie er in de toekomst moet uitzien, is er echter onenigheid. Doet de huidige inclusie voldoende recht aan de basisnoden van deze doelgroep? Is volledige inclusie een meerwaarde, wanneer deze niet spontaan wordt opgebouwd? Ongetwijfeld zal hier geen voor de hand liggend antwoord bestaan voor deze diverse groep van mensen, doch het minimaal mogelijk maken van volledige inclusie kan (voorlopig) aan beide vormen van inclusie beantwoorden.

LITERATUUR/PRAKTIJKDOCUMENTEN

Internationale visie

Inclusion Europe (2003). *Inclusion of people with severe and profound intellectual disability* [brochure]. Afgehaald op 3 juni 2008, via <http://www.inclusion-europe.org/documents/1204.pdf>

In deze brochure wordt ingegaan op inclusie van personen met een ernstige meervoudige beperking.

Daarbij worden eerst de noden van deze doelgroep beschreven. De basisnoden, zoals eten en drinken, zijn op een zelfde manier aanwezig als bij alle andere mensen. Problematisch hierbij is echter het kunnen duidelijk maken van hun noden en het kunnen kiezen op welke manier deze nood ingewilligd wordt. Ook hebben deze personen nood aan informatie,

hoewel dit niet eenvoudig over te brengen is. Door hun beperkingen is het gevaar op sociale exclusie dus groter.

Vervolgens wordt ingegaan op het aspect van (self-)advocacy. Deze doelgroep kan onvoldoende opkomen voor zichzelf, waardoor ze hiervoor paradoxaal genoeg afhankelijk zijn van anderen. Het is namelijk zo dat momenteel vooral familieleden de belangen verdedigen van deze groep mensen. Deze initiatieven zijn al een belangrijke stap in de richting van maatschappelijke participatie.

Daarna komen enkele belangrijke aspecten van inclusie aan bod in de brochure. Volgens Inclusion Europe is inclusie ook bij deze doelgroep belangrijk omdat dit bijdraagt tot het bevredigen van basisnoden van mensen. Bij deze doelgroep kan reeds in eenvoudige handelingen zoals wassen, aankleden, eten... aan inclusie gedacht worden, bijvoorbeeld door keuzemogelijkheid aan te bieden. Een belangrijke voorwaarde voor inclusie is daarbij goede communicatie, wat niet evident is bij deze doelgroep. Ook qua vrijetijdsbesteding zou alles toegankelijk moeten zijn voor mensen met een ernstige meervoudige beperking. Tot slot worden enkele good practices van inclusie gegeven.

Open Society Institute. (2005). *Access to education and employment for people with intellectual disabilities. Summary Reports* [Elektronische versie]. Budapest: Author.

Dit rapport geeft de resultaten weer voor inclusie in onderwijs en werk voor mensen met een verstandelijke beperking voor verschillende landen (of kandidaat landen) uit de Europese Unie. Daaruit kunnen we enkele grote lijnen opmaken voor kinderen met ernstige meervoudige beperkingen en inclusie in het (gewoon) onderwijs. Algemeen kunnen we stellen dat indien er onderwijs voorzien wordt voor deze doelgroep, dit doorgaans in gesegregeerde settings gebeurt. In een heel deel van deze landen is het ook zo dat niet het onderwijssysteem maar residentiele voorzieningen deze onderwijsopdracht op zich nemen. De opvatting dat deze kinderen niet "onderwijsbaar" zijn, bestond tot voor kort nog in enkele landen, maar overal wordt nu erkend dat onderwijs ook voor deze groep een recht is. Enkel in Roemenië bestaat er nog geen onderwijsvorm voor deze groep kinderen, ook in Griekenland is er nog weinig toegang tot het onderwijs. Of inclusie in het gewoon onderwijs noodzakelijk is voor deze doelgroep, is in veel landen nog onderwerp voor discussie.

Vlaams onderwijsbeleid

Vlaamse Overheid (2001). *Recht op onderwijs van kinderen met een handicap. In Vlaamse Overheid, Jaarlijkse verslaggeving van de Vlaamse regering aan het Vlaams Parlement en de Kinderrechtencommissaris inzake de rechten van het kind* (pp. 67 – 68) [Elektronische versie]. Beersel: VDK Graphics.

Dit jaarverslag omvat de acties die de Vlaamse overheid onderneemt op het vlak van de rechten van het kind. Specifiek voor kinderen met ernstige meervoudige beperkingen wordt gesteld dat zij nood hebben aan onderwijs, wat aanleunt bij de ideeën over maatschappelijke participatie. Toch zien ze het niet haalbaar om dit binnen gewone scholen te voorzien voor (een deel van) deze doelgroep. De meervoudigheid en complexiteit van de handicap vereist namelijk een omkadering op pedagogisch, didactisch en paramedisch vlak, waardoor inclusie in het gewoon onderwijs moeilijk te realiseren zou zijn.

VLOR. (2006). *Visietekst: onderwijs en opvang voor kinderen en jongeren met ernstig meervoudige beperkingen*. Afgehaald op 3 juni 2008, via [http://www.vlor.be/bestanden/documenten/tekst_visietekst\(1\).pdf](http://www.vlor.be/bestanden/documenten/tekst_visietekst(1).pdf)

De Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) werkt in deze visietekst enkele aanbevelingen uit over hoe deze kinderen en jongeren best opgevangen en onderwezen worden. Een kernelement is het uitgangspunt dat deze doelgroep recht heeft op onderwijs. Het onderwijs draagt namelijk bij tot een optimale ontplooiing en welbevinden. Een voorstel tot afschaffing van de vrijstelling van de leerplicht is dan ook het gevolg van deze visie. De VLOR ziet onderwijs daarbij niet los van een zorgaanbod, omwille van de complexiteit van de hulpvraag van kinderen en jongeren met ernstige meervoudige beperkingen. Daardoor achten zij het noodzakelijk dat welzijns- en onderwijsorganisaties samenwerken in het uitbouwen van een aanbod voor deze doelgroep. Dit aanbod vergt echter een gespecialiseerde kennis en deskundigheid die best in aparte settings tot hun recht komen, volgens de VLOR. Wat de inhoud van het curriculum betreft, stellen ze dat het belangrijk is om voor deze kinderen activiteiten te organiseren waardoor zij kunnen participeren aan het maatschappelijk leven. Wat betreft de optimale grootte van de groep stellen zij 5 à 6 kinderen voor per klas.

Vandenbroucke, F. (2007). *Conceptnota Leerzorg*. Afgehaald op 3 juni 2008, via

http://www.vlaanderen.be/servlet/Satellite?c=MIN_Publicatie&cid=1175227225350&lang=NL&lyt=1141721285950&p=1100806249017&pagename=minister_frank_vandenbroucke%2FMIN_Publicatie%2FPublicatie_met_relatiesMIN&ppid=1142511947281&site=minister_frank_vandenbroucke&subtype=Nota

Minister van Onderwijs, Frank Vandenbroucke, licht in deze conceptnota de concrete beleidsontwikkelingen voor het onderwijs toe. Daarbij wordt uitgegaan van zorg op maat voor elk kind, om te leren en zichzelf te ontwikkelen. Voor kinderen en jongeren met ernstige meervoudige beperkingen zijn er enkele belangrijke vernieuwingen. Zo wordt de huidige (problematische) typering van het buitengewoon onderwijs, waarin voor deze doelgroep geen specifieke plaats voorzien was, verlaten. Nu zijn deze kinderen en jongeren expliciet opgenomen in cluster 3. Inclusie in het gewoon onderwijs wordt ook mogelijk gemaakt, wanneer deze kinderen op leerzorgniveau III ingeschreven zijn. Dit leerzorgniveau houdt in dat de kinderen het gemeenschappelijk niveau niet meer volgen (met als gevolg een alternatieve attestering), waardoor meer ruimte gemaakt wordt voor therapie en zorg, wat zowel in het gewoon als buitengewoon onderwijs kan. Leerzorgniveau IV wordt echter als het gangbare niveau voor kinderen en jongeren met ernstige meervoudige beperkingen beschouwd. Alleen het buitengewoon onderwijs wordt hiervoor ingericht, vanuit het belang dat gehecht wordt aan die expertise die reeds in deze scholen is opgebouwd voor deze doelgroep. Ook hier moet er volgens de minister een samenwerking ontstaan tussen onderwijs en welzijn, om de nodige financiering en omkadering te verzekeren. Het afschaffen van de vrijstelling van de leerplicht wordt in deze discussienota als niet noodzakelijk beschouwd, wat ook mogelijk gemaakt wordt door leerzorgniveau V.

Fundamentele benaderingen

Vlaskamp, C., & Verkerk, M.A. (2000). *Zorg als proces – over zorgpraktijken en zorgvocabulary's*. *Nederlands Tijdschrift voor Zorg aan verstandelijk gehandicapten*, 1, 4-16.

Dit artikel wordt vooral opgenomen in functie van de discussie die ontstond met van Gennep en van Hove (zie verder). Vlaskamp en Verkerk proberen aan te tonen dat het huidige zorgperspectief niet toereikend is voor personen met een ernstige meervoudige beperking. In dit zorgperspectief staat de autonomie van de burger centraal, waarbij zorg in functie staat van onafhankelijkheid en zelfstandigheid van de cliënt. Emancipatie is daarbij een middel

om te komen tot maatschappelijke participatie. Ook voor mensen met een verstandelijke beperking geldt het ideaal van de zelfstandige burger, zoals omschreven in het burgerschapsparadigma. Op deze manier krijgen zij ook hun plaats in de samenleving. De auteurs onderstrepen echter dat het onafhankelijkheidsideaal niet van toepassing is op mensen met ernstige meervoudige beperkingen, omdat zij steeds afhankelijk blijven van anderen om hun leven te kunnen uitbouwen. Zij stellen daarom een alternatief zorgperspectief voor, waarbij de relationele interdependentie tussen mensen centraal staat. Zo kunnen ook mensen met ernstige meervoudige beperkingen opgenomen worden in het zorgperspectief.

Van Gennep, A., & van Hove, A. (2000). Zijn het burgerschapsparadigma en inclusie dan niet bruikbaar voor mensen met een ernstige verstandelijke handicap? Kanttekeningen bij een zorgelijke ontwikkeling. *Nederlands Tijdschrift voor Zorg aan verstandelijk gehandicapten*, 4, 246 - 255.

De auteurs stellen dat het burgerschapsparadigma en inclusie onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn: personen met een verstandelijke handicap moeten met hun beperkingen als volwaardig burger een goed bestaan kunnen hebben in de samenleving. In dit artikel wordt beargumenteerd dat het burgerschapsparadigma en inclusie wel bruikbaar zijn voor mensen met een ernstige verstandelijke beperking, hoewel Vlaskamp en Verkerk anders beweren. De klemtoon ligt immers niet op het bereiken van volledige onafhankelijkheid, omdat dit ondenkbaar is in de menselijke conditie waar intersubjectiviteit een voorwaarde is. Het gaat eerder om een bepaalde mate van onafhankelijkheid, wat ook voor mensen met ernstige meervoudige beperkingen opgaat, bijvoorbeeld bij het aanbieden van keuzes. Ook de opvatting dat enkel speciale voorzieningen of instituten kunnen voorzien in goede ondersteuning, is duidelijk tegengesproken door praktijkvoorbeelden die aantonen dat vaak teveel nadruk ligt op verzorging en het medische aspect. Inclusie kan hier dus wel een meerwaarde bieden. Momenteel wringt echter het schoentje bij de uitvoering van deze visie. De visie stelt immers dat voldoende ondersteuning die tegemoetkomt aan de beperkingen van deze mensen bijdraagt tot volwaardig burgerschap. In de samenleving zien we echter nog veel te weinig ondersteuning voor deze doelgroep, vaak vanuit een gebrek aan middelen. Ook is het aanwezig zijn in de samenleving niet gelijk aan het deel uitmaken van de samenleving. Betekenisvolle relaties spelen bij dit laatste een erg belangrijke rol, zodat deze mensen niet enkel 'gedumpt' worden in de maatschappij. Opnieuw wordt hier dus het belang van de interdependentie benadrukt. Tot slot willen ze erop wijzen dat het uitsluiten van mensen uit bepaalde paradigma's ernstige gevolgen kan hebben, omdat het niet nuttig vinden van onderwijs en opvoeding voor mensen met verstandelijke beperkingen op deze manier kan verdedigd worden.

Vorhaus, J. (2005). Citizenship, competence and profound disability [Elektronische versie]. *Journal of Philosophy of Education*, 39, 461 – 475.

In dit artikel worden verschillende opvattingen over democratie en stemrecht getoetst op hun positie ten opzichte van mensen met ernstige meervoudige beperkingen. Daaruit blijkt dat bepaalde competenties altijd voorwaarde zijn voor het krijgen van stemrecht, zoals bijvoorbeeld het kunnen keuzes maken, interesses kunnen representeren... Aan de hand van onderwijs wordt gewerkt aan de competenties die nodig zijn voor het verkrijgen van stemrecht, wat samengaat met een egalitaristische visie op onderwijs. Bij mensen met ernstige meervoudige beperkingen blijken deze competenties echter niet aanwezig te zijn, waardoor zij in principe geen volwaardige burger van onze samenleving zijn. Toch wordt het als een evidentie beschouwd dat deze doelgroep ook van onderwijs kan genieten, hoewel zij dus niet kan bijdragen aan onze democratie. Vorhaus stelt dat onze noties over burgerschap en democratie daarom moeten herbekeken worden, zodat ook recht gedaan wordt aan deze groep mensen. Een beter concept van burgerschap moet daarbij zowel met de zelfstandigheid als de interdependentie tussen mensen rekening houden.

In de praktijk

Shevlin, M., & O'Moore, A.M. (2000). Fostering positive attitudes: Reactions of mainstream pupils to contact with their counterparts who have severe/profound intellectual disabilities. *European Journal of Special Needs Education*, 15, 206 – 217.

In dit artikel worden de effecten onderzocht van het 'Fast Friends'-programma in Ierland. Kinderen met ernstige meervoudige beperkingen krijgen in Ierland onderwijs in speciale scholen, waardoor zij weinig contact hebben met andere jongeren. Dit programma brengt wekelijks jongeren met ernstige meervoudige beperkingen en hun peers uit gewone scholen samen. Dit gebeurt in een gestructureerde setting, namelijk tijdens de lessen van 'arts and crafts' of 'physical education'. Het onderzoek wil nagaan of de peers een positievere houding krijgen ten opzichte van mensen met een beperking naar aanleiding van het sociaal contact. Dit doen ze door te vergelijken met een controlegroep (via matching). De resultaten geven weer dat er duidelijke langdurige positieve effecten zijn. Jongeren krijgen een positievere houding ten opzichte van mensen met een beperking wanneer er sociale contacten zijn met deze doelgroep. Inclusie is dus ook positief voor de kinderen en jongeren uit gewone scholen.

Shevlin, M. (2001). Establishing and maintaining contact between peers with and without severe or profound and complex learning difficulties. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 1(1).

Aanvullend op vorig onderzoek heeft Shevlin onderzocht of er ook nog sociale contacten waren tussen de jongeren met en zonder ernstige meervoudige beperkingen, nadat ze niet meer konden deelnemen aan het programma. Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat er wel sprake is van een welwillendheid bij de jongeren uit het gewoon onderwijs om contact te hebben, maar dat dit in de realiteit niet effectief wordt omgezet tot ontmoetingen na een periode van twee jaar. Als belangrijke redenen voor het niet verder zetten van de contacten worden communicatieproblemen en het opnemen van een verzorgersrol in plaats van een vriendschapsrol gegeven. De auteur stelt dat hiervoor meer ondersteuning nodig is vanuit de scholen zelf, zodat ook buiten de school sociale contacten kunnen plaatsvinden tussen de jongeren. Ook in het programma zelf zou plaats moeten zijn voor 'social time', zonder de aanwezigheid van een leidinggevende. Gevaar hierbij is het feit dat ongestructureerde ontmoetingen moeilijker verlopen, dus ook voor deze 'social time' moet er een ondersteunende structuur opgesteld worden. Toch staat het buiten discussie dat het hebben van sociale contacten al een eerste doorbraak is tegen segregatie, exclusie en isolatie voor jongeren met een ernstige meervoudige beperking.

Rooney, S. (2002). Social inclusion and people with profound and multiple disabilities. Reality or myth? In G.D. Race (Ed.), *Learning Disability, A Social Approach* (pp. 154 – 171). London: Routledge.

Rooney wil nagaan op welke manier inclusie mogelijk gemaakt wordt voor mensen met ernstige meervoudige beperkingen. In de eerste plaats klaagt de auteur het gebrek aan ondersteuning aan in vele voorzieningen voor deze doelgroep. Dit ziet zij reeds als een eerste teken dat inclusie niet gerealiseerd wordt, omdat hier basisrechten van burgers geschonden worden, met name het aanbieden van 'physical and health care'. Wanneer aan deze noden wel voldaan wordt, kan inclusie op een hoger niveau plaatsvinden, namelijk het uitbouwen van 'contact and supportive networks'. Ook hier blijkt inclusie eerder een mythe te zijn, omdat het 'leven in' de maatschappij niet gelijk staat aan 'deel uitmaken van'. Communicatie is namelijk een voorwaarde voor sociale activiteiten, waardoor mensen met

ernstige meervoudige beperkingen hierdoor vaker met exclusie te maken hebben. Andere mensen moeten ook voor hen opkomen om hun rechten te verdedigen, opnieuw een drempel voor volwaardige inclusie. Vaak resulteert dit ook in 'manufactured inclusion', omdat sociale contacten meestal mogelijk gemaakt worden door familieleden en niet spontaan tot stand komen. De auteur besluit dan ook dat volwaardige inclusie een mythe is voor deze doelgroep. Desalniettemin zetten we stappen in de goede richting wanneer we hun noden zoveel mogelijk proberen te identificeren en echt 'luisteren' naar wat ze willen.

Foreman, P., Arthur-Kelly, M., & Pascoe, S. (2004). Evaluating the educational experiences of students with profound and multiple disabilities in inclusive and segregated classroom settings: An Australian perspective. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 29, 183 – 193.

De resultaten van het onderzoek uitgevoerd door Foreman, Arthur-Kelly en Pascoe worden in dit artikel weergegeven. Het onderzoek wil bijdragen aan de discussie die bestaat over best practices voor onderwijs aan kinderen met ernstige meervoudige beperkingen. Moet gewoon onderwijs ook voor deze doelgroep de uitgangspositie zijn met behulp van de nodige ondersteuning of is gespecialiseerd onderwijs een must voor de nodige bijkomende zorgvragen die deze kinderen hebben? In dit onderzoek worden acht kinderen met ernstige meervoudige beperkingen uit zowel het gewoon onderwijs als uit het speciaal onderwijs in Australië vergeleken. Een moeilijkheid bij dit soort onderzoeken is echter hoe we verschillen kunnen meten bij onderwijs aan deze doelgroep. In dit onderzoek gebeurt dit aan de hand van 'behaviour states', bijvoorbeeld slapen, wakker zijn, actief meevolgen, communiceren... Uit de analyses blijkt dat kinderen met ernstige meervoudige beperkingen in het gewoon onderwijs meer gewenste behaviour states vertonen (bijvoorbeeld: actief zijn, alert zijn...). Ook vertonen ze meer communicatie met meer verschillende partners. De auteurs stellen ook dat het een mythe zou kunnen zijn dat gespecialiseerde settings voor meer individuele aandacht kunnen zorgen. Methodologisch gezien is dit onderzoek erg kleinschalig, waardoor verdere onderzoeken zeker aan te raden zijn.

Stichting FleuroJa. (2004). *Kwaliteitszorg* [notitie]. Afgehaald op 20 maart 2008, via http://www.lkng.nl/Site_LKNG/docs/PDF/fleuroja_kwaliteitszorg.pdf

Stichting Fleuroja is opgericht door drie ouderparen die een kleinschalig woonproject ingericht hebben voor vijf mensen met ernstig meervoudige beperkingen. Hierbij is expliciet gekozen om een woonhuis binnen de gemeenschap in te richten, wat zij benoemen als deconcentratie. Op deze manier zijn de voorwaarden gunstiger om sociale inclusie te realiseren. Daarnaast wil men ook zoveel mogelijk werken aan het opbouwen van sociale relaties binnen de gemeenschap, wat men benoemt als integratie. Als belangrijke voorwaarde zien zij hierbij de inzet van de begeleider, waarvan de ondersteuning onontbeerlijk is voor inclusie. Bij wijze van voorbeeld stellen zij dat er zoveel mogelijk gebruik moet gemaakt worden van diensten in de gemeenschap (dokter, supermarkt, tandarts...), dat de inwoners ook kunnen deelnemen aan grootse evenementen georganiseerd door de gemeenschap (Sinterklaasstoet, kermis...) en dat begeleiders op gelijkaardige manier met de burens van dit huis moeten omgaan als hun eigen burens (praatje maken, suiker lenen...).

Male, D.B, & Rayner, M. (2007). Who goes to SLD schools? Aspects of policy and provision for pupils with profound and multiple learning difficulties who attend special schools in England. *Support for Learning*, 22, 145–152.

Male en Rayner geven in dit artikel de resultaten van een bevraging bij leraars uit Engelse scholen voor leerlingen met ernstige meervoudige beperkingen. Deze bevraging wou onder andere nagaan of de hulpvragen van de doelgroep complexer geworden is, of er meer levensbedreigende problemen aanwezig zijn bij de doelgroep dan vroeger, of er voldoende

personeel is volgens de leerkrachten en welke inspanningen momenteel gebeuren om inclusie voor deze doelgroep te realiseren. In functie van het onderwerp van dit document, bespreken we enkel de resultaten van de laatste onderzoeksvraag. De auteurs stellen dat de gelegenheden voor inclusie bij deze doelgroep eerder uitzondering dan de regel zijn (waarbij bedoeld wordt op contact met kinderen uit het gewoon onderwijs). Zelfs één derde van de ondervraagde leerkrachten stelt dat er hoegenaamd geen gelegenheden voor inclusie zijn. De auteurs besluiten dan ook dat de wens om speciale scholen in de toekomst overbodig te maken, niet strookt met de realiteit ('Special schools are here to stay').

Simmons, B., & Bayliss, P. (2007). The role of special schools for children with profound and multiple learning difficulties: Is segregation always best? *British Journal of Special Education*, 34, 19 – 24.

De vraag of speciale scholen voor kinderen met ernstige meervoudige beperkingen de beste optie zijn, staat in dit artikel centraal. Meestal geeft men de voorkeur aan het bestaan van speciale scholen voor deze doelgroep eerder dan volledige inclusie. De specifieke kennis en vaardigheden die deze doelgroep vereisen, zouden meer aanwezig zijn inspeciale scholen, wat voor een betere kwaliteit van ondersteuning zorgt. De onderzoekers gaan na in welke mate de hulpvragen van de doelgroep beantwoord worden in een speciale school in Engeland. Uit de resultaten blijkt dat de speciale school niet kan voldoen aan de noden van deze kinderen. De begeleiders zijn hier niet specifiek voor opgeleid, de verwachtingen bij de leerkrachten liggen erg laag voor deze doelgroep en de mate van sociale interactie is bedroevend. De auteurs stellen dat dit laatste erg bedreigend is voor een optimale ontwikkeling en stellen dan ook dat de 'evidente' keuze voor speciale scholen moet herdacht worden. Vanuit andere onderzoeken die aantonen dat de mate van sociale interactie in gewoon onderwijs hoger is, willen zij ook de optie van volledige inclusie terug bespreekbaar maken.

Finlay, W.M.L., Antaki, C., Walton, C., & Stribling, P. (2008). The dilemma for staff in 'playing a game' with a person with profound intellectual disabilities: Empowerment, inclusion and competence in interactional practice (in press). *Sociology of Health & Illness*.

In dit artikel worden de resultaten van een onderzoek weergegeven, waarbij sociale interactie tussen professionelen en mensen met een ernstig meervoudige beperking centraal staat. Daarbij wordt uitgegaan van de vraag hoe zelfstandigheid, inclusie en keuze en controle in de alledaagse praktijk tot hun recht kunnen komen. Aan de hand van video-opnames werden spel-interacties tussen begeleiders en mensen met een ernstige meervoudige beperking geanalyseerd. Er werd specifiek voor spelsituaties gekozen omdat daarin ook minder verbale communicatie aan bod kan komen en belangrijker, omdat dit een gelijkwaardige niet-institutionele interactie was. Uit de resultaten bleek dat bij situaties waarbij de reactie van de persoon met een beperking ambigu was (wel of niet verderdoen?), begeleiders meestal een positieve interpretatie gaven en doorgingen met het spelletje. Ook werd vaak geprobeerd om van passief zitten naar actieve interactie in het spelletje te evolueren. Daarbij werden soms ook expliciete instructies in het spel opgenomen, om zo tot interactie te komen. Soms evolueerde het spel ook tot een hoger niveau, waardoor de persoon met een beperking een incompetent speler werd. Dit laatste is volgens de auteurs een treffend voorbeeld van hoe de omgeving kan bijdragen tot het hebben van een beperking. Daarnaast willen ze met dit onderzoek aantonen dat ook in deze alledaagse interactievormen nog veel meer aandacht kan besteed worden aan inclusie, zelfstandigheid en keuze en controle. Daarbij moet nog veel meer gelet worden op communicatiekanalen vanuit de kant van de persoon met een beperking.

www.entervzw.be

Enter is het Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid, dat wil bijdragen tot een integraal toegankelijke leefomgeving en dienstverlening. Dit beschouwen zij als de sleutel tot een volwaardige maatschappelijke integratie en participatie van iedereen. Gebouwen, omgeving en dienstverlening moet bereikbaar, betreedbaar en bruikbaar zijn voor iedereen. Bovendien moeten deze op een onafhankelijke en gelijkwaardige manier kunnen gebruikt worden, aldus Enter.

www.fleuroja.nl

Deze website geeft informatie over een geïntegreerde woning voor mensen met een ernstige meervoudige beperking in Nederland.

www.inclusion-europe.org

Inclusion Europe is een non-profit organisatie die opkomt voor de rechten en belangen van mensen met een verstandelijke beperking in Europa. Respect, solidariteit en inclusie zijn fundamentele waarden gedeeld door alle leden van de beweging.

www.pmlnetwork.org

Dit is de site van een groepering uit Engeland die de rechten verdedigt van mensen met een Profound and Multiple Learning Disorder (PMLD). Zo ijveren ze bijvoorbeeld voor inclusieve toiletten, waarbij er voldoende plaats moet zijn voor het verzorgen van mensen met PMLD.

www.toevla.be

Op de website van Toegankelijk Vlaanderen kan je informatie opzoeken over de toegankelijkheid van publieke gebouwen zoals gemeentehuizen, scholen, verblijfsaccommodaties, musea, culturele centra, sportcentra... maar ook van fietspaden, wandelpaden en andere toeristische voorzieningen. Mensen met beperkingen kunnen ook informatie opvragen, aangepast aan hun eigen beperkingen en behoeften.